

Сергій Шебеліст

«МЕНТАЛЬНА МАПА В НАШІЙ ГОЛОВІ ВІДРІЗНЯЄТЬСЯ ВІД ГЕОГРАФІЧНОЇ»

Інтерв'ю з письменником Андрієм Любкою¹

Поет, прозаїк, есеїст і перекладач Андрій Любка – доволі продуктивний автор. Майже щороку він видає як не роман, то збірку оповідань, есеїв чи переклад твору котрогось зарубіжного письменника. Також Андрій регулярно пише авторські колонки для кількох вітчизняних і зарубіжних видань. Восени 2019 р. письменник презентував нову книжку «У пошуках варварів. Подорож до країв, де починаються й не закінчуються Балкани» (видавництво Meridian Czernowitz). Її встигли оцінити не лише шанувальники літератури, а й члени журі конкурсу «Книга року», який проводить українська служба BBC. Видання увійшло до короткого списку в номінації «Есеїстика» та довгого списку премії «ЛітАкцент року» в номінації «Літературознавство, есеїстика й художній репортаж». В інтерв'ю Андрій Любка розповів про Балкани, варварів і мандри Балканами в пошуках цих самих варварів.

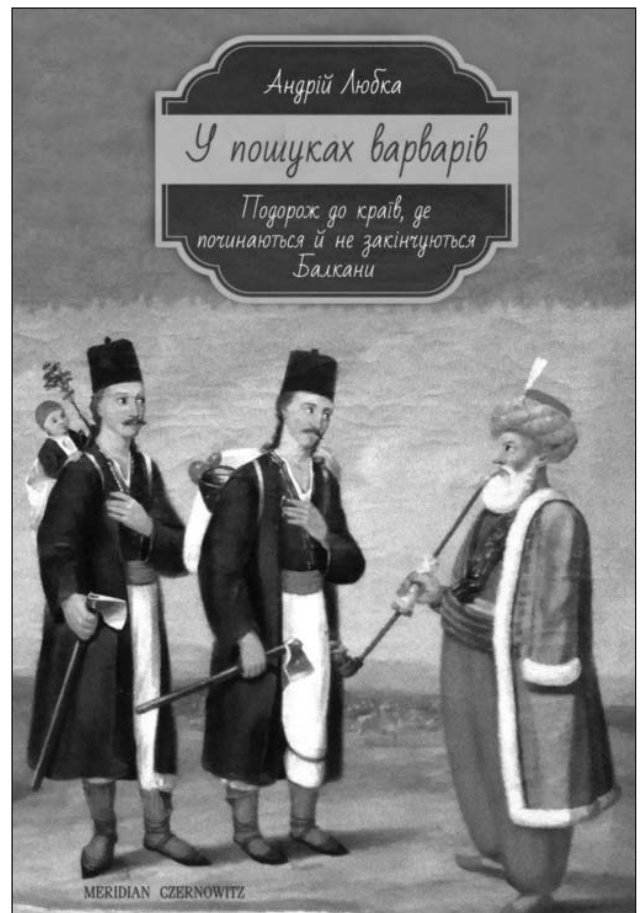
«Мене найбільше цікавлять провінції»

– Ти давно захоплюєшся Балканами. Вивчав балканістику у Варшавському університеті. Сам говориш, що відчуваєш себе балкарцем, і порівнюєш рідне Закарпаття з Балканами. Як, зрештою, вирішив написати книжку про цей регіон?

– Це взагалі важко пояснити, бо любов логічного пояснення не має. Ідеться про якусь магію. Так само було в мене з Балканами. Коли я почав навчатися й пізніше став туди їздити, то перелопатив просто гори профільної літератури про цей регіон, сам дуже багато чого побачив. Мав різний досвід спілкування і пригод на Балканах. Чесно кажучи, у якийсь момент ці поїздки мене перенаситили. Я відчув, що мені цього вже забагато. Тому й вирішив написати книжку, щоб поділитися оцим знанням.

Кого б я не зустрічав, усім починав розповідати про Балкани. На літературних тусівках тощо розказував про те, як функціонує тамтешній книжковий ринок, як там працюють із темою війни, або називав імена найцікавіших письменників. Це була тема, якою я жив. Мені хотілося весь цей масив непроговореного систематизувати. Умовно кажучи, скинути із себе баласт.

¹ Уперше опубліковано у грудні 2019 р. на сайті «Полтава 365».

До певної міри мені це вдалося. Коли я склав план книжки і вже знав, що хочу розповісти, то навіть змінилося моє ставлення до Балкан. Для мене це завжди була емоційна, цікава й екзотична пригода. Натомість, пишучи книжку, я все-таки спромігся не просто побачити, а й краще зрозуміти регіон. Це був перший важливий для мене момент.

По-друге, я хотів написати репортажну книжку. Не просто кілька текстів, таких собі колонок, есеїв і напівхудожніх текстів про міста чи країни, а цілу книжку. Попрацювати в жанрі так, як це робить, наприклад, польський письменник Анджей Стасюк, і в такий спосіб заповнити прогалину в українській літературі.

Третя причина появи книжки полягає в тому, що в Україні немає всеохопного видання про Балкани, яке б створювало портрет регіону й давало уявлення про народи, котрі там живуть, і на чому базується їхня ідентичність. Саме таку книгу я й хотів написати.

– Наскрізною метафорою твоєї книжки є варвари, які символізують «дику» Східну Європу в очах «цивілізованого» Заходу. Чи ти часом не надихався творчістю польського письменника Збігнева Герберта, який писав про варвара в саду європейської культури?

– Безумовно. Але не можна сказати, що я аж так надихався «Варваром у саду» Герберта, хоча дуже люблю цю збірку есеїв і конкретно цей текст. Мені йшлося не стільки про Герберта, як про роман «В очікуванні варварів» Джозефа Кутзеє. Так само важливий для мене Овідій, який почав змальовувати цих варварів. Його замітки із заслання до Східної Європи – моя улюблена тема. Про мешканців Східної Європи як варварів пишуть західні мандрівники XVIII століття.

Натомість для українських авторів Балкани – це все одно Захід, навіть якщо й Південний. Коли вони пишуть про варварів, це набуває іронічного звучання і доводить сам прийом варваризації до абсурду. Їдучи з Ужгорода до Белграда, я прямую на Захід, але все одно ніби подорожую в пошуках варварів. Це прийом, коли ти тримаєш у руках компас, просто крутиш його – і сторони світу змінюються.

Є стереотип, що Схід – це щось гірше, проте не завжди Схід – це Схід. Ментальна мапа в нашій голові відрізняється від географічної. Коли я жив у Румунії півроку, то весь час підколював румунів, говорячи на якісь геополітичні теми, про їхнє життя в Євросоюзі. Вони говорили, що їм треба більше зробити всього того, що є на Заході. Я ж запитував: «Ви хочете побудувати таку країну, як Сербія?» Бо суто географічно Сербія для Румунії – чистий Захід. Мені здається, що навіть у серйозних питаннях варто мати дрібку гумору й дивитися на світ трохи примруженим оком. Багато речей не є аж такими однозначними й аксіоматичними.

– Збираючи матеріал для книжки, ти подорожував автомобілем. У чому вбачаєш переваги такого способу мандрів і наскільки він змінює оптику людини в дорозі?

– Узагалі, це мій найулюбленіший спосіб подорожування, тому що він романтичний і дозволяє самому прокладати маршрут. Колись давно я захоплювався автостопом, аж поки не поїхав до Відня через Чехію. Тоді й зрозумів, що тебе може занести не туди, куди ти хотів. Так я випадково потрапив у Брно. Автостопом ти рухаєшся магістральними трасами, а подорож машиною дозволяє дорозі певним чином диктувати твій маршрут. Побачив вказівник на монастир XII століття, руїни якоїсь споруди або просто цікаву назву села (наприклад, Кастрат на півдні Сербії) – і просто повертаєш кермо та їдеш туди.

Крім того, авто дозволяє не залежати від туристичної інфраструктури. Мене найбільше цікавлять провінції. Щоб зрозуміти Україну, недостатньо прилетіти до Києва й чотири дні походити ним, зайшовши в ресторани, Софію Київську або Києво-Печерську лавру і все. Мені здається, що важливо поїхати на Волинь, Слобожанщину, Південь, Закарпаття, в Галичину. Але так само недостатньо побувати в Ужгороді, Луцьку, Харкові, Полтаві чи Херсоні. Важливо потрапити в райцентри й села, подивитися, як там живуть люди, чи зачинені в них ворота, яка там узагалі атмосфера. Скажімо, на Закарпатті є села, куди не їздить жоден громадський транспорт. Якщо людина не має машини, їй доведеться пройти дванадцять кілометрів пішки. Можна сказати, що авто є співавтором моєї книжки. До того ж машина – це такий транспорт, де ти можеш переночувати, якщо немає куди заселитися. А в багажник можна покласти купу речей, які стануть тобі у пригоді під час подорожі.

«Боснія обеззброює і реально закохує»

– Несподіваним чином ти вписуєш у балканський контекст Одесу й Одещину, називаючи цей регіон найсхіднішим краєм Балкан. Але тобі йдеться не лише про географію, так?

– Коли я навчався в університеті, найцікавішим завданням було визначити, які країни входять до Балкан, а які – ні. Ця розмова триває й досі. Є держави, котрі не хочуть бути Балканами. Є такі, котрі ставляться до цього нормально. Скажімо, Румунія – буцімто балканська країна, проте водночас вона має Трансильванію та культурно належить до Центральної Європи. Словенія також дещо вибивається з Балкан. Але дуже часто до регіону не зараховують Грецію, котру вважають колицкою європейської ци-

вілізації. У голові західного інтелектуала це батьківщина філософії й арифметики, тоді як Греція – найбільш балканська країна. Звідти виростає Балканський півострів.

Я намагався знайти більш-менш об'єктивний географічний показник. Цей півострів вростає в континент біля Одеси і Трієста. Таким чином, у мене була можливість трохи написати про Молдову і Придністров'я, котрі ніхто всерйоз до Баклан не зараховує. Але там є культурна спадщина не лише Османської імперії, а й Візантії. Або, наприклад, угорське місто Сентендре. Це точно не Балкани. Проте це воно було засноване переселенцями – купцями, які тікали, коли османи вдерлися на північ Сербії та південь Угорщини.

Так само, коли ми говоримо про Буджак, південну частину української Бессарабії, то бачимо, що там дуже багато болгарських й албанських сіл. Це також спадщина тієї доби, коли османи правили в цій частині світу. На рівні кухні та фруктових горілки – це більш-менш єдиний регіон.

– Ти зауважив, що серед усіх балканських країн тобі найбільше подобається Боснія. Чим можеши пояснити цей вибір, зважаючи на те, що про Боснію в Україні мало знають, а якщо і знають щось, то переважно завдяки трагічним подіям балканських воєн і не дуже ефективній реінтеграції?

– Саме це мені в Боснії і сподобалося. Видно, що ця країна має дуже жорсткі умови для життя, сільського господарства. Там або лісисті, або кам'янисті стрімкі гори. Люди там у всі часи жили бідно. Це бідна країна, ще і зруйнована війною. Вона була воєнним пограниччям. З одного боку, європейські держави сприяли колонізації регіону, щоб створити живий щит перед натиском Османської імперії. А з іншого – він так само населявся Османською імперією, для котрої було важливо створити свій форпост для подальшого завоювання Європи. Це можна порівняти з коліщатками механізму, які входять одне в одне.

Боснія – приклад мультикультурності. Це справді плавильний казан, у якому різні культури стали чимось специфічним і локальним. Наприклад, тамтешні мусульмани – це не конче нащадки турків, це ісламізовані слов'яни, які говорять слов'янською мовою, визнають Аллаха і Магомета, проте водночас для них невелика проблема їсти свинину та вживати алкоголь.

Коли ти в Сараєві бачиш старі мечеті, а поряд ще кам'яні православні храми та кафедральний католицький собор і знаєш про те, що тут була єврейська громада, то Боснія здається дуже екзотичною, майже неєвропейською, інопланетною країною. Ця мультикультурність, зокрема, була причиною війни. Колапс Югославії зробив людей дуже бідними. Вони опинилися просто в диких умовах. Через біди, смерть, утрату Батьківщини й ідентичності, адже було багато змішаних родин, боснійці стали дуже простими, відкритими й навчилися радіти сьогоденню.

Це люди, які знають, що таке жорстокість і агресія. Переживши все це, вони намагаються наповнювати життя позитивними емоціями. Боснійці, на відміну від австрійців чи шведів, радо приймуть тебе до себе додому, хоч знатимуть тебе десять хвилин. Якщо ти в боснійця запитаєш дорогу, він не розкаже, а проведе тебе туди, куди треба, сяде до тебе в машину, приділить тобі свій час. То зовсім інший тип людського спілкування. Коли ти приїжджаєш в Боснію, це тебе обеззброює і реально закохує.

– Хтось із твоїх читачів уже скористався книжкою як путівником Балканами?

– Парадокс української книжкової ситуації полягає в тому, що найбільше відгуків і рецензій виходять не на літературних сайтах, не у Фейсбуці, а переважно в Інстаграмі. Наприклад, я вже знаю, що моя книжка була в Мостарі (Боснія і Герцеговина). Хтось фотографує її з македонським вином, згадуючи свій літній відпочинок. Це справді дуже приємно. На форзаці видання є мапа, дивлячись на яку, читач може побудувати маршрут своєї майбутньої подорожі.

